

KIYI BANKACILIĞI

Koray ÇALIŐKAN

İstanbul, 2023

ÖZET

Kıyı bankacılığı, vergi avantajları ve denetim muafiyetleri sunmanın yanı sıra, bazı durumlarda kara para olarak da adlandırılan yasadışı fonları koruma aracı olarak da hizmet edebilir. İster yasa dışı yollardan ister vergi yükümlülüklerinden kaçmak yoluyla olsun, yasa dışı olarak elde edilen gelirler genellikle kıyı bölgelerindeki finansal kuruluşlara aktarılır ve burada gizlenebilir ve düzenleyici gözetimin dışında kalabilir. Bireylerin, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde ikamet edenlerin, farklı küresel bölgelerdeki kıyı bankaları tercih etme eğiliminin ardındaki temel motivasyon, kendi ülkelerinde yaygın olan yüksek düzeydeki siyasi ve ekonomik tehditlerdir. Tersine, kıyı bankacılığı için geçerli olan mevduat sigortası kapsamının bulunmaması ek bir risk oluşturmaktadır. Son yıllarda kıyı bankaların yasa dışı fon dolaşımını kolaylaştıran çerçeveden çıkarılmasına yönelik uluslararası işbirliklerinde gözle görülür bir artış yaşandı. Bu makale kıyı bankacılığının kapsamlı bir analizini sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıyı, Kıyı Bankacılığı, Vergi, Türkiye

ABSTRACT

In addition to offering tax benefits and audit exemptions, offshore banking can also serve as a means of protecting illicit funds, also called dirty money in some cases. Illegally obtained proceeds, whether illegally or through evasion of tax obligations, are often transferred to financial institutions in offshore areas, where they can be hidden and escape regulatory oversight. The main motivation behind the tendency of individuals, especially those residing in developing countries, to choose offshore banks in different global regions is the high level of political and economic threats prevalent in their home countries. Conversely, the lack of deposit insurance coverage available for offshore banking poses an additional risk. In recent years, there has been a noticeable increase in international cooperation aimed at removing offshore banks from the framework that facilitates the illicit movement of funds. This article provides a comprehensive analysis of offshore banking.

Key Word: Shore, Offshore Banking, Tax, Türkiye

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET

ABSTRACT

İÇİNDEKİLER ..... İ

KISALTMALAR ..... İİ

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM KIYI BANKACILIĞI

1.1. Kıyı Bankacılığı Tanımı ve Özellikleri 4

1.2. Kıyı Bankalarının Başlıca Faaliyet Konuları 6

1.3. Kıyı Bankacılığının Tarihsel Gelişimi 7

1.4. Kıyı Bankacılığının Temelleri 9

1.4.1. Marshall Planı ve Truman Doktrini 9

1.4.2. ABD Dış Ticaret Açıkları 10

1.4.3. 1973 Petrol Krizi ve Euro-Dolar Pazarına Etkisi 11

İKİNCİ BÖLÜM DÜNYADA KIYI BANKALARI VE TÜRKİYE

2.1. Bahreyn Örneği 13

2.2. Singapur Örneği 14

2.3. Bahama Örneği 16

2.4. Türkiye’de Kıyı Bankacılığı 17

SONUÇ 22

KAYNAKÇA 22

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACU	: Asya Para Birimi
MAS	: Singapur Para Otoritesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
%	: Yüzde

GİRİŞ

Bir offshore bankası, mevduat sahibinin ikamet ettiği ülkeden farklı bir yetki alanında kurulmuş bir finansal kurumu ifade eder. Kıyı bankacılığı, kıyı bölgelerinde yer alan bankaların diğer yerlerdeki benzerlerine kıyasla gerçekleştirdiği faydalı işlemleri ifade etmektedir. Bu bankaların oluşturulduğu yerler genellikle düşük vergi yükleri, az bürokratik prosedürler veya denetim eksikliği ya da sınırlı gözetim ile karakterize edilir. Adli inceleme olgusu bu belirli bölgelerde oldukça göze çarpmamaktadır. Kıyı bankaları müşterilerine genellikle mevduat hesaplarının oluşturulması, kredi sağlanması, döviz işlemlerinin kolaylaştırılması, para yönetimi hizmetleri, kredi ve banka kartlarının verilmesi ve fon transferlerinin kolaylaştırılması gibi kapsamlı bankacılık hizmetleri sunmaktadır.

Kıyı bankacılığı, vergi avantajları ve denetim muafiyetleri sunmanın yanı sıra, bazı durumlarda kara para olarak da adlandırılan yasadışı fonları koruma aracı olarak da hizmet edebilir. Yasa dışı yollardan veya uygun vergi ödemesi yapılmadan elde edilen, yasa dışı bir şekilde elde edilen gelirler genellikle kıyı bölgelerinde bulunan finansal kuruluşlara aktarılır ve burada gizlenebilir ve düzenleyici gözetimin dışında kalabilir.

Bölge sakinlerinin, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde ikamet edenlerin, farklı küresel bölgelerdeki kıyı bankaları tercih etme eğiliminin ardındaki temel motivasyon, kendi ülkelerinde yaygın olan yüksek düzeydeki siyasi ve ekonomik tehditlerden kaynaklanmaktadır. Tersine, kıyı bankacılığı için mevduat sigortası kapsamının bulunmaması ek bir risk oluşturmaktadır.

Son yıllarda, kıyı bankalarının yasa dışı finansal faaliyetleri kolaylaştıran çerçeveden çıkarılmasını amaçlayan uluslararası işbirliğinde kayda değer bir artış yaşanmıştır. Bu özel ortamda, kara para aklamayı önleme mevzuatının uygulanmasında dikkate değer bir artış var. Ayrıca banka sırrı kavramı da bu düzenlemelere özel olarak yeniden tanımlanmaktadır. Ayrıca, bilgi alışverişi sorumluluğuna daha fazla vurgu yapılmaktadır, dolayısıyla ilgili verilerin paylaşımı güçlendirilmektedir.

En yaygın olarak tanınan kıyı bankacılık merkezleri arasında Bahamalar, Panama, Bermuda, Lihtenştayn, Cayman Adaları, Bahreyn, Andorra, Guernsey, Man Adası ve Britanya Virjin Adaları bulunmaktadır. Bahsedilen önde gelen kıyı bankacılık merkezlerine ek olarak, bu tür çok sayıda başka merkez de bulunmaktadır.

Bireylerin kıyı bankalarda hesap açma kararının arkasında yatan sebepler nelerdir? Bu araştırmaya çok sayıda yanıt var; ancak en çok bilinenleri şu şekilde sıralanmaktadır: (1) Amaç, kişi ve kurumların varlıklarına ilişkin olarak karşılaştıkları politik risk düzeyinin azaltılmasıdır. Özellikle bu, düşük politik riskle karakterize edilen kıyı banka konumlarının belirlenmesiyle ilgilidir. (2) Temel amaç, kişi ve kuruluşların mali kazanç ve mal varlıklarına ilişkin gizliliğin korunmasıdır. Potansiyel olarak iki farklı gizlilik biçimi vardır: Bir varlığı gizlerken göz önünde bulundurulması gereken iki temel husus vardır: birincisi, onu yetkililerden gizlemek ve ikincisi, kişinin ailesinden veya akrabalarından gizlemek. Bir kişinin gelirini ve varlıklarını, özellikle kıyı bölgelerinde bulunan finansal kurumlarda tutulduğunda, çeşitli nedenlerle bir kişiye karşı başlatılabilecek olası tazminat taleplerini öngörerek, yasal işlemlerden koruma motivasyonu. Bilgiler açıklanmadığı için yasal işlemlere tabi olmayacaktır.

Son zamanlarda kıyı bankaları, yeni düzenleyici gerekliliklerin uygulamaya konması sonucunda daha önce deneyimledikleri gizlilik düzeyini koruma konusunda zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Yukarıda bahsedilen prosedürlerde, özellikle ABD'nin İsviçre'deki gizli hesapları açığa çıkarmayı amaçlayan girişimine yanıt olarak değişiklikler yapılmıştır. 2017'den itibaren İsviçre'nin uzun süredir devam eden gizli hesap oluşturma uygulamasına son vermesi gerekecektir. Bu düzenleyici eylemin sonuçta kapsamını kıyıdaki finans bölgelerini kapsayacak şekilde genişletmesi güçlü bir olasılıktır.

Bireylerin kıyı bankalarda hesap açmayı tercih ederken karar verme sürecine hangi faktörler katkıda bulunuyor? Bu araştırmaya çok sayıda yanıt var; ancak en çok kabul görenler şu şekilde sıralanmaktadır: (1) Amaç, minimum politik tehlikelerle ayırt edilen kıyı bankacılık lokasyonlarının tespit edilmesiyle kişi ve kurumların karşılaştığı politik riskin boyutunun azaltılmasıdır. Amaç, kişi ve kuruluşların sahip olduğu mali kaynak ve varlıkların gizliliğini ve korunmasını garanti altına almaktır. Potansiyel olarak iki farklı gizlilik türü mevcuttur. Varlıkları gizlerken dikkate

alınması gereken iki temel faktör vardır: Birincisi, devlet yetkililerinden gizleme, ikincisi ise ailevi veya ilişkisel kişilerden gizleme. Bir kişinin gelirini ve varlıklarını yasal işlemlerden koruma ihtiyacı, çeşitli nedenlerle bir bireye karşı açılacak muhtemel davaların veya iddiaların proaktif bir şekilde öngörülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu, özellikle fonların ve kaynakların offshore finans kurumlarına stratejik olarak yerleştirilmesiyle başarılıdır. Belirtilen gerçeklerin yokluğu göz önüne alındığında, yasal işlemlerin başlatılması pek olası değildir.

Son zamanlarda offshore finans kuruluşları, sağladıkları sayısız avantaja rağmen, yeni yasal önlemlerin yürürlüğe girmesi nedeniyle eşdeğer düzeyde gizliliği koruma konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. Bu uygulamalar, özellikle ABD'nin İsviçre'de tutulan gizli hesapların ifşa edilmesini amaçlayan girişiminin uygulamaya konması nedeniyle dönüşüme uğramıştır. 2017'den itibaren İsviçre'nin, daha önce uygulanan gizli hesap oluşturma uygulamasına son vermesi gerekecektir. Bu düzenleyici tedbirin öngörülebilir gelecekte karadaki finans bölgelerini kapsayacak şekilde genişletilmesi güçlü bir ihtimaldir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIYI BANKACILIĞI

1.1. Kıyı Bankacılığı Tanımı ve Özellikleri

"Kıyı bankacılığı" terimi kısaca yabancı kaynaklardan elde edilen fonların kullanılması eylemi olarak tanımlanabilir. Bu ayrıma daha fazla açıklık getirmek için offshore bankalar, bankaların bulunduğu bölgede ikamet edenler olarak kabul edilen kişilerden aktif olarak mevduat toplaması yasal olarak yasak olan finansal kurumları ifade eder. Bu finansal kuruluşlara, yalnızca yurt dışındaki kişi ve kuruluşlardan sermaye biriktirmeleri için özel yetki verilmektedir. Genel olarak kıyı bankaları ağırlıklı olarak bankacılık faaliyetlerinde bulunmakta ve önemli kısıtlamalardan arındırılmış bir yasal ortamda faaliyet göstermektedir. Kıyı bankalarının eylemlerinden yerli para yerine döviz etkileniyor. Bu finans kuruluşları dövizle işlem yapmakla yükümlüdür (Seyidoğlu, 1995: 76).

Kıyı bankalarının etkili bir şekilde çalışabilmesi için iki önemli önkoşulu yerine getirmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki direkt vergilendirmenin olmaması, diğeri ise döviz kontrolünün bulunmamasıdır.

Kambiyo kurallarına uyumun sağlanması için kıyı bankalarının bu düzenlemelerin kapsamı dışında yasal olarak işlem yapabilmelerini sağlayacak gerekli altyapının sağlanması zorunludur. Yerli bankaların faaliyetlerine kısıtlamalar getiren döviz düzenlemesi uygulaması kıyı bankalarına muaf tutulmalı, böylece onlara bu alanda daha fazla özerklik tanınmalıdır. Ancak bunun sınırsız bir özgürlük olarak görülmemesi gerektiğini kabul etmek gerekmektedir (Ersan, 1986: 74).

Kıyı bankacılığı çalışmalarının getirdiği mali faydalarla ilgili olarak, kıyı bankaların operasyonları üzerinden asgari düzeyde vergilendirmeye tabi olmaları veya kurumlar ve gelir vergisinden muaf olmaları dikkat çekicidir. Bahreyn gibi belirli merkezlerde nominal bir vergi uygulanırken, her işletme dönemi için yıllık lisans ücreti alınmaktadır. Alınan vergi veya lisans ücreti, kendi yetki alanlarında kıyı bankacılığa izin veren devletlerin bankacılık faaliyetlerinden elde edecekleri doğrudan gelirin bir kısmıdır.

Bir başka önemli vergi avantajı da kıyı bankaları ile yurt dışında yerleşik mevduat sahipleri arasında gerçekleştirilen kredi işlemlerinden tahakkuk eden faiz üzerinden stopaj vergisinin bulunmamasıdır. Kıyı finans merkezleri, finansal faaliyetlerde maliyet artırıcı resmi düzenlemelerin en aza indirilmesi ve önemli vergi avantajları sağlanmasıyla karakterize edilmektedir (Ersan, 1986: 81).

Aşağıdaki bölüm kıyı bankalarla ilgili temel özelliklere genel bir bakış sunmaktadır:

- Ön şartlar: Para transferi herhangi bir maliyet olmadan gerçekleştirilir. Düzenleyici sorumluluklarda farklılıklar olmasına rağmen, bazı finansal kuruluşlar ücretsiz hizmetler sunmaktadır.
- Benzer Faaliyetler: Önemli miktarda geçici sermaye, sendikasyon kredisi, bankalar arası Euro para alımı ve tahsisi ile döviz alım satımını içeren işlemlerin yürütülmesi gerçekleştirilmektedir.
- Müşteriler: Spesifik olarak bu, Euro Piyasası merkezlerinin coğrafi sınırları içinde yer almayan yetki alanlarında fon yatırma ve kredi alma faaliyetlerinde bulunan bireyleri ifade eder.
- Pazar Yapısı: Rekabet hem ülke içi hem de uluslararası düzeyde mevcuttur ve her banka yüksek derecede esneklik sergileyen bir talep eğrisiyle karşı karşıyadır.

Bankaların kıyı bankacılığı faaliyetleri için yer seçimi, kıyı bankacılığı merkezlerinin özelliklerini belirleyen bazı ortak kriterlerin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Aleybeyoğlu, 1991: 24):

- Vergi avantajları, gelir ve kurumlar vergileri de dâhil olmak üzere offshore faaliyetlerle bağlantılı doğrudan vergi yükümlülüğünün azaltılmasına veya ortadan kaldırılmasına bağlıdır.
- Ülkelerin güvenilirliği ve verdiği sözlere bağlılığı,
- Uygun çevre ve ekonomik düzen,
- Bürokrasideki hafiflik,
- Hesapların gizliliği şartına uyulması,
- Kur denetimi ve baskının olmaması,
- Sağlanmış garantiler

- Yüksek eğitimli ve yeterli vasıflara sahip yerel personelin varlığına kolaylıkla ulaşılabilir.
- Kıyı bankacılığı operasyonlarının yürütüleceği bölgede gerekli altyapı gereksinimlerinin karşılanması hayati önem taşımaktadır.
- Mevduat ve kredi faizleri ile ücret ve komisyonların kıyı bankaları tarafından serbestçe tespit edilmesine imkân verilmesidir.

1.2. Kıyı Bankalarının Başlıca Faaliyet Konuları

Kıyı bankalarının operasyonel hacminin önemli bir kısmı, ağırlıklı olarak kısa vadeli işleyen bankalar arası piyasa işlemlerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte, kıyı bankaları kısa vadeli sermayeyi sınırlı da olsa uzun vadeli kredilere dönüştürme işine girişmektedirler. Forfaiting, ihracat-ithalat işlemlerinden kaynaklanan vadeli alacak ve borçların iskonto edilmesini içeren bir finansal yöntemdir. Bu prosedür, bu alacak ve borçların herhangi bir rücuva gerek kalmaksızın forfaiter olarak da bilinen forfaiting işletmelerine satılmasını içermektedir. Uzun vadeli kredi ihracat-ithalat işlemlerinde yaygın olarak kullanılan bir finansal mekanizma olan forfaiting, küresel ölçekte ağırlıklı olarak yatırım ürünleri için kullanılmaktadır (alomaliye.com).

Factoring, bazen "faktör" veya "factoring şirketleri" olarak da adlandırılan finansal kuruluşların, önemli miktarda kredi satışı yapan işletmelerden alacakları satın aldığı bir finansal uygulamadır. Factoring sözleşmesinde faktör, satıcı şirketin yaptığı kredili satışlara ilişkin kapsamlı muhasebe kayıtlarının tutulması sorumluluğunu üstlenir. Kredili satışlardan doğan alacakların belirlenen vadelerde tahsil edilmesi ve titizlikle takip edilmesi de buna dahildir. Ayrıca faktör, alacakların tahsil edilememesi durumunda doğacak zararların tamamının tazmin edilmesi yükümlülüğünü de üstlenmektedir. Ayrıca faktör, kredili satış tutarlarına göre satıcı firmaya önceden belirlenen oranda kredi kullandırmaktadır. Ayrıca faktör, mevcut müşterilerin mali durumu hakkında bilgi toplama ve satıcı firmanın mallarının satış potansiyelini artırmak için pazar araştırması yapma rolünü üstlenmektedir (Baltacıoğlu, 1992: 68).

Finansal kiralama olarak da bilinen leasing, leasing şirketinin bir yatırım amaçlı gayrimenkulün mülkiyetini elinde tutmasını gerektiren çağdaş bir finansman yaklaşımıdır. Belirli bir kira karşılığında kiracıya mülkün kullanım hakkı verilir ve mülkiyet, sözleşme süresi sonunda sözleşmede belirlenen önceden belirlenen bir değer

üzerinden kiracıya geçer. Finansal Kiralama Kanunu'nda yer alan hükümlere göre "Finansal Kira Sözleşmesi" terimi, kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü bir kişiden edinilen bir mülkün, kiraya veren tarafından edinilmesini ve daha sonra zilyetlik edilmesini ifade eder. Bu düzenleme, belirli bir süre sona ermeden yürürlükte kalmak koşuluyla çeşitli avantajlar sağlamak amacıyla kurulmuştur. Söz konusu belge, kiracının kira ödemesi karşılığında mülkü boşaltmayı kabul ettiği hüküm ve koşulları belirleyen, yasal olarak bağlayıcı bir anlaşmadır (Baltacıoğlu, 1992: 71).

Arbitraj, döviz piyasasındaki eşitsizliklerden veya ülkeler arasındaki faiz oranlarından yararlanmak için fonların hızla yeniden tahsis edilmesini ifade eden bir kavramdır. Örneğin New York'ta döviz kurunun 1 Euro ile 1,35 Dolar, Londra'da ise 1 Euro ile 1,55 Dolar arasında olduğu senaryoda, arbitraj karı elde etmek isteyen finans kuruluşları New York'ta Dolar ile Euro satın alma uygulamasına girişmektedir. Arbitraj, çeşitli pazarlardaki fiyat eşitsizliklerinden yararlanma aracı olarak hisse senetlerinin, değerli metallere ve evrak işlerinin dahil edilmesini kapsamaktadır.

1.3. Kıyı Bankacılığının Tarihsel Gelişimi

Kıyı bankacılığın büyümesi ile küresel ölçekte ulusal olmayan para birimlerinin kolaylaştırdığı birleşik bir para ve sermaye sistemini ifade eden Euro Piyasalarının kurulması ve ilerlemesi arasındaki korelasyon yaygın olarak kabul edilmektedir. Kıyı bankalarının güvendiği temel finansal varlık Euro para birimidir. Euro para birimleri, ulusal sınırları aşan ve herhangi bir yerel para otoritesi tarafından düzenlenmeden dış piyasalarda alınıp satılabilen, dönüştürülebilir para birimleridir. Euro-Dolar sorunu, Soğuk Savaş döneminde, mevcut ekonomik ve politik koşulların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Kökenleri, Sovyet bankalarının ABD bankalarından Avrupalı muadillerine dolar mevduatı aktarmaya başladığı 1950'li yıllara kadar uzanabilir. Zamanla bu konu gelişmiş ve daha büyük önem kazanmıştır. Bu, ulusal sınırları aşan ve yerel para otoritelerinin yetki alanı dışında faaliyet gösteren vatansız para birimlerinin çoğalmasına yol açmıştır. Ek olarak, bu para birimlerinin işlem gördüğü Euro piyasalarının kurulması, kıyı bankacılığın büyümesinde önemli bir rol oynamıştır (Baltacıoğlu, 1992: 83).

Kıyı finans merkezlerinin ortaya çıkmasına katkıda bulunan bir diğer neden, gelişmiş kapitalist ülkeler tarafından, uluslararası ticareti ve sermaye akışlarını

sınırlamanın yanı sıra, 1960'lardan sonra denetim ve vergilendirmeye ilgili gereklilikleri uygulamayı amaçlayan kuralların uygulanmasıydı. Uluslararası sermaye, kısıtlayıcı düzenlemelerin varlığı nedeniyle yükümlülüklerin asgari düzeyde olduğu, daha uygun koşullar sunan merkezlere kaymaya başlamıştır. Sonuç olarak, çevresel kıyı bankacılık merkezlerinin ilk örnekleri, yasal kısıtlamaların, sıkı kambiyo ve vergi denetiminin, sağlam bir para otoritesinin ve nispeten daha zayıf bir yerel ekonominin bulunmadığı ülkelerde ortaya çıkmıştır. 1970'li yıllarda dünya çapında şimdiye kadar bilinmeyen finans merkezlerinin ortaya çıkışı yukarıda belirtilen değişikliklere bağlanabilir (Özgüven, 1982: 25).

1970'ler boyunca görülen petrol şokları, kıyı bankacılığın yaygınlaşmasına katkıda bulunan önemli bir unsur daha oluşturmaktadır. 1973 ve 1979 yıllarında petrol fiyatlarındaki ani artış, petrolden elde edilen gelirden önemli bir artışa yol açarak, petrol zengini bölgelerde kayda değer bir fon fazlasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Petro Doların küresel finansal sisteme girişi, Euro Piyasalarının boyutlarını önemli ölçüde genişletmiştir. Yüz milyarlarca, hatta trilyonlarca ciddi bir rakama ulaşan Avro para havuzunun bir kısmının takibi doğal olarak daha da yoğunlaşmıştır. Bu artan rekabet, hem yerleşik offshore merkezler arasında hem de fon fazlası olan bölgelerden açık veren bölgelere transferini kolaylaştıran yeni finans merkezlerinin ortaya çıkmasıyla gözlemlenmektedir (Özgüven, 1982: 29).

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'lı yıllar boyunca uygulanan yasal kontroller, ülkeden sermaye kaçışını engellemek amacıyla bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasını amaçlamışlardır. Ancak mevzuattaki boşluklar nedeniyle bu düzenlemelerin sermaye çıkışlarını önlemede etkili olmadığı görülmüştür. Aslında bu politikalar sermaye çıkışlarını caydırmak yerine istemeden kolaylaştırmıştır. 1980'li yılların başında "Uluslararası Bankacılık İmkânları" olarak bilinen yeni bir kural uygulamaya konarak kıyıdaki bankacılık merkezlerinin bir zincire dâhil edilmesi sağlanmıştır (Ülman, 1961: 102).

1979'da Birleşik Krallık, tüm döviz kontrollerini ortadan kaldırarak kendisini Euro Piyasalarının merkezi haline getirme çabasında önemli bir kilometre taşına ulaşmıştır. Sanayi devriminin başlatılmasındaki merkezi rolü nedeniyle tarihsel olarak küresel çerçevede önemli bir varlık olarak kabul edilen İngiltere, küresel finansın hızla

genişlemesiyle aynı zamana denk gelen, 20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca finansal faaliyetlerin önde gelen merkezi olarak üstün bir konum üstlenmiştir. Avrupa Piyasası işlemlerinin yaklaşık üçte birinin mevcut merkezi olan Londra, stratejik coğrafi konumu, çok sayıda vasıflı personeli ve köklü bankacılık mirası nedeniyle Euro Piyasalarındaki önemli rolünü korumaya devam etmektedir (Ülman, 1961: 105).

1.4. Kıyı Bankacılığının Temelleri

Kıyı bankacılığın yükselişine katkıda bulunan unsurların analizi, Euro Piyasalarının gelişiminin incelenmesine benzer olarak görülebilir. Kıyı bankacılığın yükselişi ve kıyı bankacılık merkezlerinin kurulması, Euro Piyasası fenomeninin yaratılması ve bunun küresel finansal manzaradaki rolü ile aynı zamana denk geldi. Zaman ilerledikçe kıyı bankacılık kendisini farklı kılan farklı yöntemleri benimseyecek şekilde gelişmiştir. Bununla birlikte, "Euro Piyasaları" ve "Euro merkezleri" ile "offshore bankacılık merkezleri" terimleri bazen birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu konular birbiriyle bağlantılıdır. Bu nedenle kıyı bankacılığın kökenlerini anlamak için Euro Piyasalarının, özellikle Euro Dolar piyasasının ve Euro merkezlerinin oluşumuna katkıda bulunan faktörlerin analiz edilmesi gerekmektedir. Söz konusu bileşenler, ilgili ortaya çıkış tarihlerine göre kronolojik bir şekilde incelenebilir (Özgüven, 1982: 54).

1.4.1. Marshall Planı ve Truman Doktrini

Marshall Planı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği, Batı Avrupa ülkeleri, Türkiye ve Yunanistan için tehlike oluşturan önemli bir askeri büyüme yaşamıştır. Eş zamanlı olarak Amerika Birleşik Devletleri dünyanın önde gelen ekonomik gücü olarak ortaya çıkmıştır. Plan, zorunlu müdahale ihtiyacına yanıt olarak oluşturulmuştur. 1946 yılında Sovyetler Birliği nüfuzunu üç temel yönde genişletmek için çaba göstermiştir. Orta Doğu petrol rezervleri, İran'ı geçerek erişilebilen Basra Körfezi üzerinden Hint Okyanusu'na bağlanmaktadır. Ayrıca Ortadoğu petrol rezervleri ile Doğu Akdeniz arasında Türkiye üzerinden Boğazlar yoluyla ulaşılabilen bir bağlantı bulunmaktadır. Ortadoğu petrol rezervlerinden Doğu Akdeniz'e ulaşmanın bir diğer yolu da Yunanistan üzerinden geçmektedir.

Bu üç faktörün geleneksel olarak Britanya için hayati öneme sahip ilgi alanları olduğu düşünülmektedir. 19. yüzyılda söz konusu üç bölgenin, potansiyel Rus saldırganlığına karşı savunmasızlığı açısından Britanya için stratejik açıdan en önemli bölgeler olduğu ileri sürülebilir. Bununla birlikte, II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere'ye verilen büyük yıkım, onu bu toprakları korumak için Sovyet Rusya'ya karşı koyamayacak hale getirmiştir. Üstelik İngiltere, yeniden dirilen Rus emperyalizmine karşı koyabilecek tek devletin ABD olduğunu kabul etmiştir.

Şubat 1947'de İngiliz hükümeti Amerikan hükümetine sırasıyla Türkiye ve Yunanistan meselelerini ele alan iki muhtıra sunmuştur. Mutabakatlara göre Türkiye'nin Batı savunmasındaki önemi nedeniyle hem ekonomik hem de askeri yardım alması gerektiği savunulmuştur. Muhtıralarda ayrıca İngiltere'nin bu tür bir yardımı sağlayamayacağı ve Yunanistan'dan askerlerini çekmek zorunda kaldığı, dolayısıyla sorumluluğun ABD'ye yüklendiği vurgulanmaktadır (Ülman, 1982: 27).

Amerika Birleşik Devletleri derhal bir çözüme ulaşmıştır. Başkan Truman, 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresi'ne yaptığı yazışmada, Türkiye ve Yunanistan uluslarına toplam 400 milyon dolarlık askeri yardım sağlanması için yetki alınması için resmi başvuruda bulunmuştur. Bu mesajın içeriği, Ortadoğu bölgesindeki istikrar ve güç dengesinin korunması ve Türkiye'nin kendi ulusal çıkarlarının korunması açısından hayati bir unsur olarak Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasının zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki durumun karşılıklı bağımlılığı şu şekilde açıklanmıştır: "Yunanistan'ın silahlı bir azınlığın yönetimine boyun eğmesi durumunda bunun Türkiye'ye yansımaları ciddi olacaktır." Bu koşullar altında Orta Doğu bölgesinde kaos ve huzursuzluğun yayılma potansiyeli oldukça büyüktür. 22 Mayıs'ta ABD Kongresi, Yunanistan'a 300 milyon dolar, Türkiye'ye ise 100 milyon dolar askeri yardım sağlanmasına izin vermiştir (Ülman, 1982: 31).

1.4.2. ABD Dış Ticaret Açıkları

Amerika Birleşik Devletleri, savaşın ardından zirveye ulaşan ve sonraki yıllarda da devam eden sürekli bir ekonomik genişleme görmüştür. Ancak bazı faktörlerden dolayı Amerikan ekonomisi denizaşırı ticarete açık vermeye başlamıştır. Açıklar, ABD'nin küresel konumunun bir sonucu olarak uluslararası ekonomik yardım

sağlama yükümlülüğü, askeri kapasitede NATO'nun kurulması ve ABD'nin örgütün liderliğini üstlenmesi ve en büyük payı omuzlaması gibi çeşitli faktörlere atfedilebilir. Üstelik, sadece NATO'nun değil, aynı zamanda NATO üyesi olmayan çok sayıda ülkenin askeri durumlarına ilişkin endişeler, Kore ve Vietnam çatışmaları gibi olaylarla birleştiğinde, ABD'nin dış ticaret dengesizliklerinin başlıca katalizörlerini oluşturmaktadır. Söz konusu açıklar, Euro Dolar piyasasına fon tahsis edilmesine ve dolayısıyla genişlemeye olanak sağlamasına neden olmuştur.

1.4.3. 1973 Petrol Krizi ve Euro-Dolar Pazarına Etkisi

1956 yılındaki Süveyş Krizi'nin ardından küresel petrol piyasasında birçok önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlar arasında, geleneksel petrol yataklarının ötesindeki alanlarda petrol üretimine yönelme, petrol endüstrisinde "bağımsız şirketlerin" ortaya çıkışı ve SSCB'den kendi bloğu dışındaki ülkelere ihracattaki artış yer almaktadır. Bu faktörler toplu olarak uluslararası petrol piyasasında arz ve talep arasında dikkate değer bir dengesizliğe katkıda bulunmuştur. Arz ve talep kapasitesi arasındaki eşitsizlik nedeniyle petrol endüstrisinde kapasite fazlası ortaya çıkmıştır ve bu kapasite, petrol şirketleri tarafından kullanılamamıştır. İhracatçı devletlerin petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı duyarlılığı, 1950'li yıllarda imtiyaz anlaşmalarında yapılan ve devlet gelirleri ile petrol fiyatları arasında doğrudan bir bağlantı kuran değişikliklere bağlanabilir. Sonuç olarak 1959-60 yıllarında yaşanan fiyat düşüşlerinin olumsuz etkileri ihracatçı ülkelerden ciddi tepkilerle karşılanmıştır. Petrol fiyatlarındaki düşüş, petrol ihraç eden devletleri bireysel olarak tepki vermeye yöneltmiş ve sonuçta bu ülkeler arasında bir örgütlenmenin oluşmasına yol açmıştır (Gönlübol, 1979).

Petrol fiyatlarındaki hızlı yükselişin etkisiyle küresel ekonomi kriz yaşamıştır. Avrupa ülkeleri, gelişmişlik ve sanayileşme düzeylerinin yüksek olması nedeniyle üçüncü dünya ülkelerine kıyasla stagflasyon sürecini daha az zararlı sonuçlarla başarıyla atlattımlardır. Olumsuz etkiyi azaltmak için maliyet artışını uluslararası pazarlarda sattıkları sanayi mallarına yansıtma stratejisi uygulamışlardır. Petrol krizinin ardından Avrupa'da finans merkezlerinin ortaya çıkması kalıcı avantajlar sağlamıştır. Arap ülkeleri, artan petrol fiyatlarından kaynaklanan fazla Petro Doları fonlarını, uluslararası bankalara yatırılmak üzere Avrupa'nın önde gelen finans

merkezlerine yönlendirmiştir. Sonuç olarak Avrupa'daki Euro Dolar fonları etkilenmedi ve bu dolaşım sonucunda Euro Piyasalarına Petro Dolar fon akışı yaşanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA KIYI BANKALARI VE TÜRKİYE

Kıyı bankacılığı kavramı, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki çeşitli küresel ekonomik eğilimlere yanıt olarak, Euro piyasalarının kurulmasıyla eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Kıyı bankacılığı iki farklı türe ayrılabilir: "on-shore" ve "offshore". Avro para piyasaları, avro bölgesi bankaları tarafından kurulan ve avro cinsinden mevduat ve/veya kredilerin değişimini kolaylaştıran mali piyasaları ifade eder. Bu piyasalar finans alanında aracı görevi görmektedir. "Euro parası" terimi, kişinin kendi ülkesi dışındaki ülkelerde kullanılan para birimlerini ifade etmek için kullanılmıştır. Euro para piyasaları, kısa vadeli sermaye hareketlerine odaklandıkları için uluslararası para piyasalarına benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte, bu piyasaların küresel finansal tablonun yalnızca bir yönünü oluşturduğunu belirtmek önemlidir. Uluslararası para piyasasında kıyı ve kıyı ötesi sektörler olmak üzere iki ayrı alt sektör bulunmaktadır. İki sektör arasındaki ayrım şu şekilde açıklanabilir. Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bonosu'nun New York sınırları içerisinde el değiştirmesi durumunda kıyı piyasası kurulur. Londra, Zürih veya Singapur'da bulunan bankalardaki dolar mevduatları kullanılarak yapılan işlemler için bir offshore piyasası mevcuttur (Kocaman, 2004: 56).

2.1. Bahreyn Örneği

Bahreyn, 1970'lerde off-shore bankacılık için önemli bir merkez olarak ortaya çıkmıştır. Lübnan'ın o dönemde Orta Doğu'nun önde gelen finans merkezi olmasından dolayı iç savaşın başlaması, kıyı bankalarının ve uluslararası bankacılık birimlerinin hızla ayrılmasına yol açmıştır. Siyasi ve ekonomik istikrara son derece duyarlı bu finans kuruluşları, istikrarsızlık ve çatışma koşullarının hâkim olması nedeniyle ülkeden çekilmek zorunda kalmıştır.

Bölgede petrol zengini ulusların ağırlıklı varlığı nedeniyle, Petro Doları akışından elde edilen fazla nakit, yatırım yolları aramıştır. Özetle Orta Doğu bölgesi, yerleşme ve finansal canlılık ile karakterize edilen bir finans merkezinin kurulmasına olanak sağlayan gerekli özelliklere sahiptir. Bahreyn, değerlendirme sürecinde övgüye değer bir performans sergilemiştir. Bahreyn, kıyı bankacılık uygulamalarını kurmak

ve geliştirmek için komşu petrol zengini ülkelerin ekonomik kaynaklarından etkin bir şekilde yararlanmıştır. Sonuç olarak ülke, nispeten kısa bir süre içinde kıyı bankacılığında hızlı ve öngörülemeyen bir büyüme yaşadı ve sonuçta 1980'ler boyunca bölgenin önde gelen finans merkezi haline gelmiştir. Bahreyn'de kıyı bankacılığın başlatılması, Eylül 1975'te kamuoyuna açıklanan stratejik plana kadar uzanmaktadır. Daha sonra Bahreyn, serbest bölgelerdeki finansal operasyonlar ve faaliyetler için Orta Doğu'nun önde gelen merkezi haline gelmiştir (Ersan, 1979: 81).

Batı dünyasının zengin ve sanayileşmiş uluslarının yanı sıra, finans merkezi olma arzusundaki daha küçük ülkeler de kıyı bankacılığın kurulmasında ve desteklenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu ülkeler, tamamen sanayileşmemiş olmalarına ve genellikle sınırlı coğrafi büyüklüklere sahip olmalarına rağmen, offshore finansal faaliyetleri çekmek için stratejik olarak hoşgörölü düzenleyici çerçeveler uygulamışlardır. Bahreyn yukarıda belirtilen tanımlamaya uyan bir millettir. Bahreyn'in ülke büyüklüğü, yönetim sistemi, ekonomik potansiyeli, üretim unsurları stoku ve yatırım çekebilme kapasitesi, Bahreyn'in büyüme sürecinde hizmetler sektörünün önemli ölçüde öne çıkmasına neden olmuştur (BFC, 1984: 49).

2.2. Singapur Örneği

Singapur, Bahreyn'e benzer şekilde, kıyı bankacılığı alanındaki gücünü etkin bir şekilde ortaya koymuş bir ülkedir. Buna karşılık hem Bahreyn'in hem de Singapur'un bazı benzerlikleri paylaşması dikkat çekicidir. Örnek olarak, yukarıda bahsedilen iki ülke çok sınırlı arazi alanlarına sahip ve buna bağlı olarak nüfus büyüklükleri de azalmaktadır. Ekonomisinde önemli bir hizmet sektörü bulunan ve ekonomik başarı elde etmesine rağmen off-shore bankacılık uygulamalarını henüz benimsememiş küçük devletler, fayda elde etme beklentisiyle bu tür uygulamaları ileriki aşamalarda uygulamaya çalışabilirler. Kıyı bankacılığının doğrudan ya da dolaylı yollarla beklenen karlılığı, yalnızca çok küçük bir ülkenin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterlidir. İki ülke arasındaki bir başka yakınlaşma noktası da sanayileşme sürecinde yatmaktadır (Kocaman, 2004: 56).

Singapur 1965'te bağımsızlığını kazandı ve ardından Uzak Doğu'da kayda değer bir ekonomik varlık kurmuştur. Ülke, 1970'li yıllar boyunca bölgesel ihtiyaçlarla uyumlu stratejik ekonomi politikaları uygulayarak bölgedeki avantajlı coğrafi

konumunu etkin bir şekilde kullanarak ön plana çıkmıştır. Ülke ekonomisinin temel özelliği, denizaşırı pazarlara yönelik mal ve hizmetlerin üretimi ve sağlanması etrafında dönmektedir. Bu faktörden dolayı ülke ekonomisinin dış etkileşime eğilimi vardır. Ülkenin demografik bileşimi çeşitli ırk gruplarını kapsamaktadır; Çin nüfusu %76 ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu özellik ülkenin dışa dönük doğasıyla uyumludur. Ülkenin tahmini nüfusu yaklaşık üç ila dört milyon kişi arasındadır. Ülke ekonomisinin dışa odaklı doğasını vurgulayan dikkate değer bir örnek, ülkenin 1966'dan 1976'ya kadar uzanan on yıl boyunca ihracattaki yıllık ortalama %43'lük büyüme oranıdır. Ülke, Asya ekonomisi içinde önemli bir finans merkezi olarak kabul edilmektedir. Singapur Para Otoritesi (MAS), Singapur'daki bankacılık sistemi üzerinde düzenleyici gözetim uygular. Bu kurul, ülkenin bankacılık sektörü içindeki üç farklı faaliyet kategorisini kolaylaştırmaktadır.

Ülkenin kıyı ötesi finansal faaliyetleri Asya Para Birimi (ACU) tarafından yürütülmektedir. Açıklığa kavuşturmak gerekirse, kıyı bankacılığı lisansına sahip olan banka, bu operasyonların yönetimini, ACU olarak adlandırılan ayrı bir kuruluşun kurulması yoluyla üstlenecektir. Kapsamlı bir bankacılık lisansına sahip bir finans kurumu, gerekli yetkinin alınmasına bağlı olarak bir Asya Para Birimi (ACU) bölümü kurulması yoluyla Asya Para Piyasasında faaliyet gösterme kapasitesine sahiptir. Kıyı bankacılık lisansları hem denizaşırı ticari ve yatırım bankalarına hem de kapsamlı bankacılık lisanslarına sahip bölgesel kurumlara verilebilir. Bu lisansı başarıyla alan finans kurumu, öngörüldüğü şekilde bir Yetkili Para Birimi (ACU) bölümü kurmaya devam edecektir. Banka, bu birim bünyesinde gerçekleştirilen işlemlere ilişkin muhasebe kayıtlarının diğer operasyonel faaliyetlerden ayrılmasını öngören düzenlemeye uymakla yükümlüdür. ACU'ların sınırlı özerkliği ve Asya pazarında belirli imtiyazlar altında faaliyet gösterme yetkileri nedeniyle, faaliyetleri ile bağlı banka içindeki diğer birimlerden gelen kayıtlar arasında net bir ayırım yapılması zorunludur (Seyidoğlu, 1995: 74).

Singapur'daki yasal düzenlemelerin uygulanması hem yerli hem de yabancı kuruluşların bölgede gerçekleştirilen offshore işlemlerin bir kısmına hak kazanmasını etkili bir şekilde güvence altına almıştır. Singapur'da faaliyet gösteren bankalara offshore faaliyetlerinden elde ettikleri para üzerinden %10 oranında vergi indirimi sağlanmaktadır. Ancak bu noktada bir açıklama yapmak zorunludur. 1978'de

Singapur'da döviz kontrolünün kaldırılması, ACU'lar için önemli bir değişikliğe yol açmıştır. Bundan önce, ACU'lar yalnızca Singapur'da yerleşik olmayan kişilerle işlem yapmakla sınırlıydı. Ancak yeni düzenlemelerin uygulanmasıyla ACU'lara hem Singapur vatandaşlarıyla hem de yerleşik olmayanlarla işlem yapma esnekliği tanınmıştır. Bununla birlikte ACU'lar, Singapurlu bireyleri içeren kıyı bankacılığı faaliyetlerinden elde edilen kazançlar üzerinden vergi ödemekten muaf tutulan %10'luk vergi avantajından yararlanamamaktadır. Sonuç olarak bireyler kazandıkları gelir üzerinden %10 oranında vergi indirim talebinde bulunamayacaklardır (Seyidoğlu, 1995: 78).

2.3. Bahama Örneği

Bahamalar'ın önde gelen bir küresel kıyı finans merkezi olarak kurulmasındaki temel belirleyici, vergi cenneti statüsünde yatmaktadır. Basitçe söylemek gerekirse, bireylerin ve kurumların kazançları üzerinde gelir ve kurumlar vergileri de dâhil olmak üzere doğrudan vergilendirmenin olmaması, Bahamalar'ı önde gelen küresel finans merkezi olarak konumlandırmıştır. Bahamalar çeşitli nedenlerden dolayı önde gelen bir finans merkezi olarak tanınmaktadır. İlk olarak, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Amerika ülkelerine olan coğrafi yakınlığı, bir finans merkezi olarak çekiciliğine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca özellikle finansal operasyonlar için hayati önem taşıyan gelişmiş telekomünikasyon olanaklarının sağlanması da çekiciliğini daha da artmaktadır. Ayrıca Bahamalar, Londra ve Amerika kıtasındaki birçok ülke ile düzenli hava ulaşım bağlantılarından yararlanmaktadır. Son olarak, Amerika Birleşik Devletleri ile ortak saat dilimi, kesintisiz ticari etkileşimleri ve işlemleri kolaylaştırmaktadır (Uludağ, 1992: 28).

Bahamalar'da kıyı bankacılığı operasyonlarının başlangıcı, Euro Dolar piyasasının kuruluşuyla aynı zamana denk gelen 1960'lı yıllara kadar izlenebilir. Amerika ve İngiltere'de 1960'ların ekonomik ve politik ortamına katkıda bulunan çeşitli faktörler vardır. Bu faktörler arasında faiz oranı sınırlama politikalarının ve döviz kontrollerinin uygulanması, gelişmiş ülkelerde artan vergi yükü, çeşitli bölgelerde ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın varlığı, doğrudan vergilendirmenin olmayışı ve bankacılık gizliliğinin sıkı bir şekilde uygulanması yer almaktadır. Ayrıca

uzun bir süre siyasi istikrar da sağlanmıştır. Bahamalar'da uzun süredir varlığını sürdüren bir offshore finans merkezinin kurulması, sonunda Bahamalar'ın dünyanın önde gelen offshore merkezi haline gelmesiyle sonuçlanmıştır (Uludağ, 1992: 30).

Kıyı bankacılığın ilk aşamalarında Bahamalar, yalnızca bu tür finansal işlemlerin kaydedilmesi ve yönetilmesi amacıyla bir yetki alanı olarak işlev görmüştür. 1965 yılına kadar Bahamalar'daki bankacılık sektörü herhangi bir düzenleyici çerçeve olmaksızın faaliyet göstermiştir. Ancak o yıl Bankacılık Kanunu'nun çıkmasıyla birlikte bir düzenleme sistemi oluşturulmuştur. Bundan önce, Bahamalar'da faaliyet göstermek isteyen bankalara herhangi bir koşul olmaksızın lisans verilmiştir. Kuralların uygulanmasıyla birlikte belli bir dönemde 600'e ulaşan banka ve diğer mali kuruluşların sayısında da azalma yaşanmıştır. 1974 yılında Merkez Bankası kuruldu. Bankanın kuruluşunun ardından, başvuran bankaların lisanslanmasına ilişkin yeni mevzuatın uygulanması ve ayrıca bankacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi yoluyla kıyı bankacılık operasyonlarının standartlarının iyileştirilmesine yönelik ortak bir girişimde bulunulmuştur (Uludağ, 1992: 33).

Diğer açık deniz yetki bölgelerine benzer şekilde Bahamalar, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin hem doğrudan hem de dolaylı baskılarıyla karşı karşıyadır. Bu baskılar çoğunlukla ABD Hükümeti'nin Bahamalar'ın sunduğu gizliliği kullanan vergi kaçakçılığı yapan kişileri izleme arzusundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca ABD Hükümeti, başta uyuşturucu kaçakçılığıyla bağlantılı olmak üzere çeşitli suçlardan aranan veya yargılanan kişileri yakalamaya çalışmaktadır. Yukarıda belirtilen durum, kıyı bankacılığın önemli bir yönü olan gizlilik ilkesini baltalıyor ve potansiyel olarak Amerika Birleşik Devletleri hükümeti ile offshore finans kurumları arasında hukuki anlaşmazlıklara yol açabilir. Amerikalı yetkililerin suçluları yakalayıp adalete teslim etme çabalarında artan baskıları, Bahamalar'daki yargı yetkilerini gizleme uygulamasından bir sapmaya ihtiyaç duymaktadır ve bu da onların amaçlarıyla uyumlu belirli yasal düzenlemelerin uygulanmasını teşvik etmektedir (Erkan, 1989: 10).

2.4. Türkiye'de Kıyı Bankacılığı

Serbest bölgeler, kuruluş amacından dolayı halk arasında "Serbest Ticaret Bölgeleri" ve "Serbest Üretim Bölgeleri" olarak anılmaktadır. Serbest ticaret

bölgelerinde sunulan hizmetler öncelikle depolama, paketleme, ürün hazırlama, nakliye, yeniden ihracat ve transit ticareti kapsamaktadır. Ancak bu bölgelerde endüstriyel üretim faaliyetlerinin yasak olduğunu belirtmekte fayda vardır. Serbest ticaret bölgeleri veya özel ekonomik bölgeler olarak da bilinen serbest üretim bölgeleri, çok çeşitli endüstriyel faaliyetlerin yürütüldüğü coğrafi alanlardır. Bu bölgeler ucuz işgücünün bulunması, hammaddelere erişim, hedef pazarlara yakınlık ve vergi muafiyetlerinin sağlanması gibi çeşitli nedenlerle tercih edilmektedir (Demiroğlu, 2000: 62).

Küresel ticaret hacminin yaklaşık %15'ini oluşturan serbest bölgelerde, çeşitli hizmet sektörleri büyüme yaşadı ve faaliyet düzeyine paralel olarak önemi artmıştır. İncelenen sektörlerden biri de bankacılık sektörüdür. Kıyı bankacılık ile serbest bölgeler arasında belirli bir bağlantının bulunması, özellikle ülkemizde kıyı bankacılığı yerleşim bölgelerinin anlaşılması konusunda yanılgıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ülkemizde kıyı bankacılık uygulamasının yalnızca belirlenmiş serbest bölgelerle sınırlı olduğu yönünde yaygın bir görüş mevcuttur. Bununla birlikte, kıyı bankacılığı ile serbest bölgelerdeki "Serbest Bölge Bankacılığı"nın ancak geniş bir kavramsal çerçevede kullanıldığında benzerlikler gösterdiğini belirtmekte fayda vardır. Bununla birlikte, alandaki bilgili profesyonellerin de vurguladığı gibi, kıyı bankacılık ile geleneksel bankacılığın doğası gereği farklı olduğunu belirtmekte fayda vardır. Esas itibarıyla serbest bölge bankacılığının münhasıran serbest bölgelerle sınırlı olduğunu, ancak kıyı bankalarının bu tür kısıtlamalara tabi olmadığını ve hem serbest bölgeler içinde hem de dışında faaliyet gösterebileceğini belirtmek gerekmektedir (İncekara, 1989: 36).

Serbest bölgelerde kıyı bankacılığına ilişkin yukarıda bahsedilen benzerlik, serbest bölgelerin, yaygın olarak anlaşıldığı üzere, coğrafi olarak bir ülkenin siyasi sınırları içerisinde yer almasına rağmen ekonomik gümrük sınırlarının dışında faaliyet göstermesi gerçeğinde yatmaktadır. Sonuç olarak bu bölgelere gümrük mevzuatı, vergiler, harçlar ve harçlar dahil olmak üzere belirli uygulamalardan muafiyet tanınmaktadır. Ayrıca bu bölgelerde faaliyet gösteren kişi ve kuruluşlar, tüzel kişilikleri ile birlikte bu muafiyetlerden yararlanır. Bankaların, kıyı bankacılığına benzer şekilde döviz düzenlemesinden ve diğer kısıtlayıcı engellerden muaf tutulması, onların yerli bankalara kıyasla daha liberal bir ortamda faaliyet göstermelerine ve dolayısıyla

bu avantajlardan yararlanmalarına olanak sağlamasına bağlanabilir (İncekara, 1998: 71).

Türk Bankacılık Sisteminin 1990 yılından sonra küreselleşmeye yönelme isteği dikkate alındığında ve serbest bölgelerin potansiyelinin bankacılık sektörünün uluslararasılaşması ve genişlemesi için uygun bir yaklaşım olarak kabul edilmesi, serbest bölgelerin kurulmasının uzun vadede getiri sağlayacağını ortaya koymaktadır. Ülkemizde hem yerli bankacılığın hem de kıyı bankacılığın avantajları. Bununla birlikte, yeni kurulan serbest bölgelerin uluslararası normlara uymadığı ve bu nedenle kısa sürede önemli ilerlemeler kaydedilme potansiyelinin sınırlandırıldığı unutulmamalıdır. Bankacılık sektörünün uluslararasılaşmasını kolaylaştırmak için izlenebilecek ek girişimler arasında, Türkiye'de küresel bir finans merkezinin kurulması veya Türk bankacılık sisteminin dünya bankacılık endüstrisine doğrudan entegrasyonu yer almaktadır (Alpar, 1985: 21).

Kıyı bankacılığın Mersin ve Antalya Serbest Bölgelerinde gerçekleşmesi beklentisi uygun bir yaklaşım değildir. Kıyı bankacılığı için gerekli altyapı ihtiyaçlarının analizine ayrılan bölümünde, yukarıda belirtilen faktörler göz önüne alındığında, İstanbul'un merkezi bir merkez olarak hizmet vermeye en uygun şehir olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Telekomünikasyon altyapısı, sosyal koşullar ve vasıflı işgücündeki eksikliklere rağmen İstanbul, Türkiye için dikkate alınması gereken en uygun şehir olarak kendisini göstermektedir (Ekren, 1986: 98).

Tam tersine, İstanbul'un finans merkezi olma yolunda ilerlemesinin bir diğer faydası da küresel anlamda gündönümü noktalarından biri olarak konumlanmasıdır. Bu program küresel borsaların çalışma saatlerini alma özelliğine sahiptir. Uygulama, Avrupa borsalarının açılış ve kapanış saatlerinin yanı sıra Hong Kong borsasının kapanış saatlerini de alma yeteneğine sahiptir. Belirli bir zaman dilimine sahip olmak, bir kıyı merkezi için çok arzu edilen bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Bunun bir örneği, San Francisco ve Tokyo borsaları arasındaki zamansal eşitsizliği kapatmanın bir yolu olarak Yeni Zelanda'nın uygulamaya konmasıdır. Ancak gerekli altyapı ve mevzuatın yeterince oluşturulmaması nedeniyle mevcut durum, onu yalnızca kısa vadeli geçici ihtiyaçları karşılayan bir aracıya dönüştürmüştür (Pekdoğdu, 1993: 72).

Türkiye'de kıyı bankacılığın başlangıcı 1976'ya kadar uzanabilir. Başlangıçta Beyrut'un offshore bankacılık merkezi olarak potansiyel bir alternatifi olarak görülen İstanbul, kendisini uluslararası bir kıyı bankacılığı merkezi olarak kurma fırsatını kaçırmıştır. Bunun temel nedeni, sınırlı ulaşım ve iletişim olanakları da dahil olmak üzere yetersiz altyapının yanı sıra o dönemde liberal bir ekonomi politikasının olmayışydı. Verilen rakamsal değer 132'dir. Bu konuyla ilgili ilk bilimsel araştırmalar 1980'den sonra uygulamaya konulan ekonomi politikaları doğrultusunda başlatılmıştır. Bu çalışmalar öncelikle Türkiye'deki serbest bölgelerin incelenmesine odaklanmış ve Türkiye sınırları içinde yürütülmesi amaçlanmıştır. 15 Haziran 1980'de "Serbest Bölgeler Kanunu" nun yürürlüğe girmesi, düzenleyici tedbirlerle serbest bölgelerde banka kurulmasını kolaylaştırmıştır. Yasal hükümlere göre, bu belirlenen bölgelerde faaliyet göstermek isteyen bankalar, 3182 sayılı Bankacılık Kanunu'nda belirtilen düzenlemelere tabi olacaktır. Bu kanun, Madde 3'te kendilerine verilen yetkiye istinaden Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılmıştır. Fevzibeyoğlu'na (1992: 88) göre, bir kararnamenin uygulanması normal bankaların kısıtlayıcı tedbirlerin uygulanmasından muaf tutulmasına olanak sağlamıştır.

20 Ekim 1990 tarihinde yayınlanan kararın 6'ncı maddesinde belirtilen hükümlere göre, Türkiye'de serbest bölgelerdeki bankaların kuruluş ve faaliyetleri Bankacılık Kanunu'nda öngörülen düzenlemelere tabidir. Bu madde, bankacılık sektöründe yaygın olarak, Türkiye'de kurulu bankaların serbest bölgelerde şube açma konusunda rekabet avantajını azaltan bir unsur olarak değerlendirilmektedir. 11 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmet ve İşletmelerin Teşviki ve Rehberliğine İlişkin Esaslar"a ilişkin Bakanlar Kurulu kararı, çevrenin bu konudaki kaygılarını kısmen gidermektedir (Sunguroğlu, 1998: 62). Ayrıca, 1992 yılında tek pazara geçişin ardından Avrupa Topluluğu içindeki Offshore Bankacılık merkezleri artık imtiyazlı işlemler gerçekleştirememektedir. Fonların Topluluk ülkelerinden özellikle Türkiye gibi Avrupa'ya yakın olan alternatif kıyı bankacılık merkezlerine kaydırılma potansiyeli belirgin bir avantaj sunmaktadır. Bu koşullar İstanbul'un önde gelen bir uluslararası finans merkezi haline gelmesi için umut vaat etmektedir. İstanbul'un yabancı sermaye çekme ve uluslararası finans çevrelerinin ilgisini çekme şansını artırmak için bazı ön koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlar arasında enflasyonun Batı ekonomilerinde gözlemlenen

seviyelere indirilmesi, ödemeler dengesindeki açıkların ele alınması ve eşzamanlı olarak liberal döviz ve dış ticaret politikalarının desteklenmesi zorunluluğu yer almaktadır.

SONUÇ

Kıyı bankacılığının ev sahibi ülkelere sunduğu lisans ücreti oluşturma, istihdam yaratma, gelişmiş bankacılık ve finansman uygulamalarını benimseme, proje geliştirmeyi kolaylaştırma, mali ve hukuki danışmanlık hizmetleri sağlama gibi doğrudan faydaların yanı sıra, ev sahibi ülkelere de avantaj sağlamaktadır. Fonlara diğer bankalara göre daha düşük maliyetle ulaşılması, daha uygun faiz oranlarıyla kredi sunulmasına olanak sağlanmaktadır Bu fırsat ülkenin yatırımlarını finanse etmek için kullanılabilir, böylece dolaylı olarak kalkınmasına ve ilerlemesine destek olunabilir.

Türkiye'de kıyı bankacılığın gelecekteki gidişatına ilişkin bazı önemli hususların altını çizmek faydalı olacaktır. Son yıllarda dünyanın çeşitli yerlerinde küreselleşme ve hızlı değişim süreçlerinin yaşandığı dikkat çeken bir gözlemdir. Bu teorik çerçeve içerisinde küresel finansal piyasaların birleşmesini engelleyen kısıtlamaların ortadan kaldırılması veya azaltılması mümkün hale gelmektedir. Bu, kıyı bankacılığı lokasyonlarının çekiciliğine katkıda bulunan faktörlerin azaldığı anlamına gelmektedir. Ayrıca dünyanın önde gelen bankalarının Ortadoğu bölgesi yerine Türkiye'yi tercih ettiklerini de belirtmekte fayda vardır. İstanbul'un bir finans merkezi olarak ortaya çıkmasının yalnızca Bahreyn'in gerilemesine bağlanabileceği iddiası yanıltıcı olabilir. Bahreyn'in merkez olarak cazibesinin azalmasına katkıda bulunan kriz ve savaş koşullarının azalması, kriz öncesi koşulların yeniden sağlanmasına yönelik çalışmaların başlatılmasına yol açmıştır.

Ayrıca, Türkiye'de kıyı bankacılığının büyümesinin hem iç hem de dış değişkenlere bağlı olduğunu belirtmek önemlidir. Bu unsurlar arasında, ülke içinde siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanmasının yanı sıra, uluslararası topluma olası engellerin etkili bir şekilde ele alınacağına dair güven aşılama da yer almaktadır. Milletimizin bu konuya yani Karadeniz İşbirliği Projesi'ne gereken önemi vermesi büyük önem taşımaktadır. Bu proje, yalnızca bir kıyı bankacılığı merkezinin kurulmasına odaklanmak yerine, batılı finansal piyasalarla bağların güçlendirilmesini ve ekonomimizin küresel ekonomiye entegrasyonunu kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle kıyı bankacılığına ilişkin yasal çerçeveye yönelik

düzenlemelerin ivedilikle yapılması ve mevcut altyapı eksikliklerinin ivedilikle giderilmesi zorunludur.

KAYNAKÇA

- Aleybeyoğlu, Y. (1991). *Kıyı Bankacılığının Tabi Olduğu Esaslar*, İstanbul.
- Alpar C. (1985). *Dünya'da ve Türkiye'de Serbest Bölgeler*, Ankara.
- Baltacıoğlu, İ. (1992). *Serbest Bölgeler ve Kıyı Bankacılığı*, İstanbul: İTO Yayınları.
- BFC, (1984). *Bahrein An International Financial Centre*, A Bahrein Monetary Agency Publication, Economic Research Directorate of B.M.A. Second, Bahrein.
- Demiroğlu, M. (2000). Türk Vergi Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme, *Vergi Dünyası*, 229.
- Ekren, N. (1986). *Bankacılık ve Türkiye Örneği*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekonomi Dizisi.
- Erkan, Z. (1989). *Kıyı Bankacılığının Tarihsel Gelişimi-Uygulama ve Türkiye*, İstanbul.
- Ersan, İ. (1979). *Europazarlar ve Türkiye*, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, Finans ve Finansal Kurumlar Yönetimi Enstitüsü Yayını, İstanbul.
- Ersan, İ. (1986). Dünyada ve Türkiye'de Kıyı Bankacılığı, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 52-53.
- Fevzibeyoğlu, İ. (1992). *Kıyı Bankacılığından Neler Bekleniyor?* İstanbul: İTO Yayınları.
- Gönlübol, M. (1979). *Uluslararası Politika*, İkinci Baskı, Ankara: Özet Yayınları.
- İncekara, A. (1989). *Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölgeler Uygulaması*, İstanbul.
- Kocaman, B. (2004). *Finansal Piyasalar (Kurumlar, Teknikler ve Araçlar)*, Siyasal Kitabevi, 2004. Maliye Bakanlığı, 2004 Yılı Bütçe Gerekçesi, Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları.
- Kocaman, B. (2004). *Finansal Piyasalar (Kurumlar, Teknikler ve Araçlar)*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Özgüven, A. (1982). *Ortak Pazar Tarım Politikası ve Türkiye*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Pekdoğdu, E. (1993). *Kıyı Bankacılığı Gelişimi: Uygulanması ve Türkiye*, İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (1995). *Uluslararası Finans*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Sungurluoğlu, A. (1998). *Dünya'da Serbest Bölge Bankacılığının Gelişimi*, İstanbul: Dünya Gazetesi.
- Uludağ, İ. (1992). *Kıyı Bankacılığı, Seminer Notları*, İstanbul.
- Ülman, A. H. (1961). *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri, 1939-1947*, Ankara: SBF Dış Münasebetler Enstitüsü Yayını.